

SUMMARY

Yaroshynska O. The methodological principles of designing the educational environment of professional training of the primary school teachers.

The article proves that solving the problem of designing the educational environment of professional training of the primary school teachers methodological bases combine different scientific approaches – environmental, cultural, competence, synergetic, system, axiological, personal activity, acmeological, technological.

The environmental approach is an instrument of finding new resources of professional training of the primary school teachers. The cultural approach helps to create optimal conditions for learning human and national culture, awareness and self-identity of their cultural needs, interests and abilities. The competence approach involves the formation of competences of the future teachers and the baseline in terms of determining the quality of their training in an educational environment. The synergetic approach makes it possible to investigate the nature of designing the educational environment of professional training in terms of its openness, complexity, uncertainty, dynamism and autonomy. The systemic approach helps determine the structure of the educational environment as a system, the interaction of its components, the operation of a switch and the entire system in a highly organized state. The axiological approach creates conditions to select relevant professional values projected in the educational environment in the system to ensure the quality of training of the future teachers. The personal activity approach involves the creation in the professional training of future specialists the appropriate conditions for the development of their identity as a subject of professional and educational activities. The acmeological approach determines the level of strategy of transformation the formation in an optimal educational environment that focuses the primary school teachers to the most complete fulfillment in an educational environment. The technological approach predicts setting the goal, designing tools and mechanisms of the results diagnostic, determining the effectiveness of teaching design techniques that provide a high level of professional training of the future primary school teachers.

We believe that this pedagogical design based on this methodology will create an educational environment training of primary school teachers that meets all requirements, parameters and principles of the university educational environment. In highlighting the basics of this process we see prospects for further scientific studies.

Key words: *methodological approaches, designing the educational environment, professional training of the primary school teachers.*

УДК 378.016:78:7.071.2

М. Б. Петренко

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

РОЗВИТОК ВИКОНАВСЬКО-АНСАМБЛЕВОЇ ДІЄЗДАТНОСТІ СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТІВ МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ

У статті актуалізовано проблему розвитку виконавсько-ансамблевої дієздатності як одного з напрямів у роботі з формування концертмейстерських інтерпретаційних умінь студентів факультетів музично-педагогічного спрямування. Висвітлено шляхи розвитку досліджуваного феномену, який актуалізується вміннями забезпечувати виконавський ансамбль зі співом школярів, читати з аркуша та транспонувати, добирати акомпанемент до мелодії шкільної пісні. Запропоновано використання широкого кола мистецьких методів навчання. Доведено ефективність застосування запропонованого методичного інструментарію.

Ключові слова: концертмейстерські інтерпретаційні вміння, виконавсько-ансамблева дієдатність, методи та вправи, студенти факультетів музично-педагогічного спрямування.

Постановка проблеми. Провідним завданням педагогічної освіти є підготовка вчителя, здатного до ефективної професійної діяльності в умовах сучасної загальноосвітньої школи, учителя з високим рівнем освіченості, культури, професійної компетентності, здатності забезпечити всебічний розвиток учня як особистості. У цьому контексті актуалізується необхідність опанування майбутніми вчителями музичного мистецтва концертмейстерськими вміннями, що забезпечують творче опрацювання образності вокально-інструментальних творів.

Розуміння концертмейстерських інтерпретаційних умінь як здатності до творчого виконання розумових (осмислення й освоєння вокально-інструментального твору для дітей), психомоторних (матеріально-звукове втілення власної виконавської концепції) та узгоджувальних дій (вербальне повідомлення, музично-виконавський показ, встановлення й підтримка зворотного зв'язку у спілкуванні); визначення вагомості зазначених умінь, зумовлює необхідність їх цілеспрямованого розвитку в процесі концертмейстерської підготовки студентів.

Аналіз актуальних досліджень. У музично-педагогічній науці розроблено окремі положення щодо змісту концертмейстерської підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. Розвиваючи ідеї корифеїв ансамблевого виконавства щодо активно-утворюючої ролі концертмейстера в сумісній праці, сутності ансамблево-майстерного виконавства (К. Виноградов, А. Готліб, Р. Давидян, В. Зеленін, М. Крючков, О. Люблінський, Дж. Мур, М. Смирнов, Є. Шендерович), педагоги-музиканти нашого часу досліджують художні й виконавські аспекти сумісної інтерпретації співака і концертмейстера (Н. Лузум), окреслюють шляхи розвитку розподіленої уваги майбутніх учителів музики у процесі концертмейстерської підготовки (Л. Годик, В. Пустовіт), здійснюють системний аналіз спільної музично-виконавської діяльності (Е. Економова, О. Кубанцева, М. Моїсєєва), обґрунтовують педагогічні умови концертмейстерської підготовки студентів (Г. Бошук, Ю. Мірлас, Г. Сибірякова), розробляють методикку читання з аркуша (А. Григор'єв, Т. Захарченко, І. Крюкова, М. Савельєва) та добору акомпанементу до мелодії шкільної пісні (Л. Михайлова, І. Одинокова). У той же час, доводиться констатувати, що питання формування концертмейстерських інтерпретаційних умінь майбутніх учителів музичного мистецтва досі не розкрито.

Метою статті є висвітлення шляхів розвитку виконавсько-ансамблевої дієдатності як одного з напрямів у роботі з формування концертмейстерських інтерпретаційних умінь студентів факультетів музично-педагогічного спрямування.

Виклад основного матеріалу. Виконавсько-ансамблеву дієздатність ми трактуємо як спроможність майбутніх учителів музичного мистецтва до ансамблево-майстерного педагогічно спрямованого виконавського втілення власної виконавської концепції вокально-інструментального зразка. Зазначений феномен актуалізується вміннями забезпечувати виконавський ансамбль зі співом школярів, читати з аркуша та транспонувати, добирати акомпанемент до мелодії шкільної пісні.

Для вирішення завдань формування окреслених умінь застосовувались методи мистецького навчання та вправи, що були використані в межах індивідуальних занять із концертмейстерського класу, основного музичного інструменту, читання хорових партитур, практикуму шкільного пісенного репертуару, під час педагогічної практики в закладах загальноосвітнього спрямування.

З метою формування здатності студентів забезпечувати виконавський ансамбль зі співвиконавцями-школярами використовувалися вправи та методи для формування розподіленої уваги. Нами використовувалися такі підготовчі вправи:

- одночасно пишуть різними руками різні слова, наприклад, лівою своє ім'я, правою – прізвище;
- рахуйте від «20 до одного», а пишуть у порядку зростання;
- малюйте на папері чи опишіть однією рукою коло за часовою стрілкою, другою – проти [6].

У контексті окреслених задач продуктивним виявився модифікований *метод планомірного розвитку слухового компонента розподіленої уваги* [1]. Реалізація методу здійснювалася поетапно, передбачала виконання студентами серії спеціальних завдань, шляхом їх поступового ускладнення:

- усвідомити інформацію щодо засобів виконавсько-ансамблевого узгодження. Це пояснюється тим, що процес слухової диференціації залежить від нашого прагнення почути необхідне, докладених до цього зусиль, попереднього усвідомлення того, що саме ми хочемо сприйняти. Отже, процес слухової диференціації залежить від формування цільової настанови на підґрунті знань про діяльність, що виконується;
- спрямувати увагу на досягнення *динамічного балансу*: яскраво інтонувати мелодію з відчуттям опори в басовій лінії, віддалено інтонувати звучання гармонійних фігурацій; віддалено інтонувати мелодію та лінію баса, яскраво – гармонійні фігурації;
- спрямувати увагу на досягнення *динамічної узгодженості*: відтворювати послідовне динамічне зростання в супроводі, ідентичне динамічному розвитку сольної партії; відтворювати послідовний динамічний спад у супроводі, ідентичний динамічному спаду сольної партії; виявляти кульмінаційні точки синтаксичних побудов сольної партії, відтворювати їх у супроводі;

- спрямувати увагу на досягнення *метроритмічної узгодженості*: точно відтворювати ритмічний малюнок супроводу, досягаючи чіткого співпадання опорних долей мелодії та супроводу;
- спрямувати увагу на досягнення *темпової узгодженості* (краще відпрацьовується під час використання прийому розподіленого виконання: викладач виконує сольну партію, студент – партію супроводу, і навпаки): стало тримати темп, заданий викладачем, зберігаючи синхронність виконання; у разі відхилення від основного темпу з боку викладача зберігати прогресію зміни темпу в супроводі, ритмічно-пропорційно підтримувати агогічні зміни;
- спрямувати увагу на досягнення *інтонаційної єдності*: ідентично розподіляти музичну думку на мотиви, фрази, речення; синтаксично синхронізувати процес ансамблевого інтонування – єдність акцентів, відчуття зміни мотивів.

Досконале диференційоване відпрацювання завдань виконавсько-ансамблевого узгодження дозволяло перейти до завершального етапу формування розподіленої уваги студентів – поетапного збільшення кількості об'єктів, що перебувають у фокусі уваги. Ретельне виконання окреслених завдань надавало можливість підпорядковувати слухове й зорове сприймання, процеси мислення, моторно-руховий компонент, емоції ансамблевим завданням – досягненню «узгодженої взаємодії» між звучанням інструментального супроводу та співу школярів.

Особливої значущості для формування спроможності студентів факультетів музично-педагогічного спрямування забезпечувати виконавський ансамбль зі співвиконавцями-школярами набуло використання модифікованих вправ на розвиток емпатії [2]. Серед них важливими були вправи на активізацію ідентифікації, наприклад: вправа «Відчуй себе генієм» (ототожнення з ідеальною моделлю). Студентам пропонувалося уявити музиканта-виконавця (концертмейстера), який є для них ідеалом і здійснити ряд операцій: а) подумки відтворити його сценічну експресію, пластику; б) визначити його виконавську манеру; в) виділити виконавські якості ідеалу, відсутні у них; г) виконати музичний ансамблевий твір у ролі ідеалу; вправа «Переживіть це знову» (базується на ототожненні з конкретною ситуацією). Мета вправи – за допомогою самоідентифікації пережити заново особистий позитивний досвід сценічного виступу. Студентам пропонувалося : а) згадати один зі своїх успішних виступів; б) згадати музичний твір, що виконувався; в) відтворити його внутрішнім слухом; г) уявляючи виконання музичного твору, згадати власні емоції та переживання, відтворити тактильні відчуття, зорові образи; д) згадати приміщення, у якому виступали, згадати акустичний ефект від виконання; є) актуалізувати згаданий позитивний досвід сценічного виступу у процесі відтворення музичного зразка, що вивчається.

Не менш важливим було використання вправ на активізацію синестезії, наприклад: вправа «*Лейтмотиви*» (на використання зорових відчуттів у поєднанні з фонічними (слуховими)). Студентам пропонувалося: а) уявити добре знайомих людей, які розмовляють; б) передати притаманні ним манеру говорити, міміку, інтонації, жести у системі лейтмотивів; в) уявити кожного з них у музичному образі, надаючи їм відповідну інтонацію, тембр музичного інструменту, динаміку звучання, ритм, темп, штрих (Наприклад, уявити знайому людину у вигляді плавної музичної теми, що виконується скрипкою, на піано, у питальній інтонації, модерато, легато); вправа «*Природа, що звучить*». Студентам пропонувалося: а) спостерігаючи грозу, літній дощ, заметіль, вітер, скласти «партитуру» цих природних явищ, розподіливши звуки природи за групами музичних інструментів; б) уявити як може звучати знайома місцевість – осінній парк, галявина в лісі, зимовий сад, гірська річка та ін.; вправа (на використання тактильних відчуттів у поєднанні з фонічними (слуховими)). Студентам пропонувалося: а) доторкнутися руками до різних предметів, наприклад: скла, поверхні полірованого столу, намиста з бісеру, шовкової або вовняної тканини, хутра, металевої поверхні, стовбура дерева; б) відчутти кінцівками пальців ці поверхні та спостерігати за своїми відчуттями; в) передати тактильні відчуття, що виникли, в характері звуковидобування. Отже, виконання означених вправ оптимізувало розвиток здатності майбутнього вчителя до розуміння емоційного стану школярів, співчуття та емоційного співпереживання з ними.

Практично-професійна необхідність досконалого ансамблево-майстерного виконавського втілення не тільки заздалегідь вивченого музичного зразка, а й незнайомого твору без попередньої підготовки вимагала формування вміння читати з аркуша. З метою оволодіння цим умінням використовувалися такі методичні прийоми:

Методичний прийом № 1. *Попередній огляд-аналіз музичного тексту.* Завдяки цьому прийому відбувається свідомий аналіз засобів музичної виразності, фактурного викладу, визначаються труднощі виконавського плану, відбувається усвідомлення взаємодії двох текстів – літературного й музичного, усвідомлюється образно-емоційна сутність музичного твору. Застосування його допомагає розвантажити увагу виконавця, звільнити її для сприймання багаторівневої фактури музичного ансамблевого твору.

Методичний прийом № 2. *Читання з аркуша про себе* – це фактично уявне «програвання», «приспівування» вокально-інструментального твору. Воно надасть змогу найбільш ясно й конкретно уявити звучання початку твору, що у свою чергу допоможе формуванню адекватних виконавських рухів, сприятиме розвитку зорово-слухо-рухових уявлень, відчуванню музики в єдності з поетичним текстом, необхідних для досконалого прочитання вокально-інструментальних творів. Цей прийом доцільно проводити за принципом «від легкого до складного», застосовуючи

спочатку найпростіші вокально-інструментальні твори, поступово додаючи зразки більш складного фактурного викладу.

Методичний прийом № 3. *Виконавське відтворення*. Студентам пропонувалися такі завдання: заграйте акомпанемент і подумки проспівайте вокальну партію; заграйте твір із послідовним виділенням супроводу й сольної партії, незалежно від тематичного навантаження; одночасно грайте супровід і партію соліста; поєднуйте гру зі співом сольної партії [4].

Не менш важливим було формування здатності студентів до виконавського втілення вокально-інструментального зразка, перекладеного в іншу тональність без зміни музичного матеріалу, тобто здатності транспонувати. Як відомо, для якісного здійснення транспонування необхідно: 1) знання студентом тональностей, гармонічних побудов та вміння їх використовувати в практичній діяльності (виконання різних гармонічних послідовностей); 2) володіння аплікатурними формулами гам, арпеджіо, акордів у всіх тональностях [5]. Перд тим, як грати твір у новій тональності, необхідно уявити звучання музики в авторській тональності, осмислити внутрішню логіку її розвитку, лінію мелодичного та гармонічного руху; подумки перенестися в нову тональність, добре уявляючи, як komponуються в ній основні акорди. Необхідно чути й бачити не окремі звуки, а гармонічні комплекси, розуміючи гармонічну мову та функції акордів. Для практичного опанування означеного вміння пропонувалися такі завдання: грати в різних тональностях акордові послідовності з 4–5 акордів, що передають основні функції тональності; грати в різних тональностях фрагменти сольної партії; вирізнити з пісні (романсі) різноманітні кадансові побудови та зіграти їх у різних тональностях.

Для оволодіння вмінням добирати акомпанемент до мелодії шкільної пісні студенти опановували *метод фактурно-жанрового синтезу*. Актуальним було спрямування уваги лише на одну з граней цього ємного процесу, а саме – відбір фактурної формули акомпанементу, що найбільш відповідає образно-жанровим особливостям пісенного зразка. Увага студентів спрямовувалася на такі правила:

- у доборі акомпанементу до мелодії шкільної пісні керуйтеся класифікацією відповідності типових фактурних формул акомпанементу образно-жанровим особливостям пісенних зразків:
- для *маршових пісень* характерним є застосування двох типових фактурних формул акомпанементу: *акордового супроводу та чергування баса й акорду*;
- для *пісні-польки* характерним є застосування типової фактурної формули акомпанементу – *чергування баса й акорду з крокуючим басом*. Для *пісні-вальсу* характерним є застосування типових фактурних формул акомпанементу – *чергування баса й акорду, гармонійної фігурації*;
- для *наспівних пісень* характерним є застосування типових фактурних формул акомпанементу: *чергування баса й акорду, акорду*

арпеджато, гармонійної фігурації [3]. Здійснення окреслених завдань сприяло створенню переконливого художнього образу вокально-інструментального зразка, забезпечувало можливість ефективного педагогічного впливу на емоційно-чуттєву сферу школярів.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, у статті висвітлено шляхи розвитку виконавсько-ансамблевої дієздатності як одного з напрямів у роботі з формування концертмейстерських інтерпретаційних умінь студентів факультетів музично-педагогічного спрямування. Можна зробити висновок, що використання наданого методичного інструментарію сприятиме оволодінню вміннями забезпечувати виконавський ансамбль зі співом школярів, читати з аркуша та транспонувати, добирати акомпанемент до мелодії шкільної пісні. Подальшого вивчення вимагають питання формування концертмейстерських інтерпретаційних умінь майбутніх учителів музичного мистецтва з позицій герменевтичного підходу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дядченко С. А. Формирование распределённого внимания на основе восприятия и исполнения полифонической музыки: В курсе сольфеджио на музыкально-педагогическом факультете : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / С. А. Дядченко. – М., 1994. – 166 с.
2. Надирова Л. Л. Теоретические основы и методы формирования эмпатии у студентов музыкально-педагогических факультетов : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.01 / Надирова Лейли Леонардовна. – М., 2000. – 426 с.
3. Одиноква И. Н. Развитие творческих сторон личности студента в процессе обучения элементам композиции (на материале сочинения аккомпанемента к школьной песне) : дис... канд. пед. наук : 13.00.02 / Одиноква Ирина Николаевна. – М., 1985. – 163 с.
4. Петренко М. Б. Теоретичні та методичні аспекти формування навичок читання хорових творів з листа в майбутніх учителів музики / М. Б. Петренко // Теорія і методика мистецької освіти: Збірник наукових праць. – Вип. 1(6). – К. : НПУ, 2004. – С. 175–180.
5. Рафалович О. В. Транспонирование в классе фортепиано / О. В. Рафалович. – Л. : Музыка, 1982. – 48 с.
6. Софроній З. В. Методика формування виконавської уваги майбутніх учителів музики у процесі вивчення диригентсько-хорових дисциплін : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика музичного навчання» / З. В. Софроній. – К., 2010. – 22 с.

РЕЗЮМЕ

Петренко М. Б. Развитие исполнительско-ансамблевой дееспособности студентов факультетов музыкально-педагогического направления.

В статье актуализирована проблема развития исполнительско-ансамблевой дееспособности как одного из направлений в работе по формированию концертмейстерских интерпретационных умений студентов факультетов

музыкально-педагогического направления. Отражены пути развития исследуемого феномена, который актуализирован умениями обеспечивать исполнительский ансамбль с пением школьников, читать с листа, транспонировать, подбирать аккомпанемент к мелодии школьной песни. Предложено использование широкого круга специальных методов обучения музыкальному искусству. Доказана эффективность использования предложенного методического инструментария.

Ключевые слова: концертмейстерские интерпретационные умения, исполнительско-ансамблевая дееспособность, методы и упражнения, студенты факультетов музыкально-педагогического направления.

SUMMARY

Petrenko M. The performing and ensemble abilities development of the musical-pedagogical faculties students.

The article deals with the problem of the performing and ensemble abilities development as one of the directions in the concertmasters' interpretive skills formation of the musical-pedagogical faculties students. Performing and ensemble abilities we interpret as the ability of future music teachers in ensemble-skilled pedagogically directed performing embodiments own performance concepts vocal-instrumental sample. This phenomenon is actualized through performing ensemble singing by schoolchildren, their ability to read from the sheet and transpose to pick up the accompaniment to the school song.

The following art methods of training and exercises were used in individual sessions during teaching practice in institutions of General education: the accompaniment of the class, the main musical instrument, reading, choral scores, practicum school song repertoire. Those methods were applied for solution formation of the identified skills problems.

The exercises and methods for distributed attention formation were aimed at students' ability formation to ensure the performing ensemble with co-students. The method of systematic development of the auditory component of the distributed attention were the most productive. The method was implemented in stages, provided performance of students in a series of special tasks, by their gradual complication. In the context of the tasks use of modified exercises on the development of empathy was relevant. Among them activation of the identification exercise («feel like a genius», «Relive it again») and activation of synesthesia exercise («Key», «Nature sounds») were the most important.

Different methods for mastering the ability to read musical sheets were used, among them: a preliminary review of the analysis of the musical text, reading from the sheet to oneself, performing playback. For practical mastering the ability to transpose such tasks were offered: to play in different keys chord sequence from 4–5 chord, which convey the basic functions of tonality; to play in different keys fragments solos; select from a song (romance) varied adansonia build and play them in different keys.

For mastering the ability to select the accompaniment to the school song, the students mastered the method textured-genre fusion. The focus on one of the side of this intensive process was the selection of textured formula accompaniment that corresponds to the most image-genre features song sample.

Therefore, using this methodical approach will facilitate the development of the performing ensemble capacity of the musical-pedagogical faculties students.

Key words: concertmasters' interpretive skills, performing and ensemble abilities, methods and exercises, musical-pedagogical faculties students.